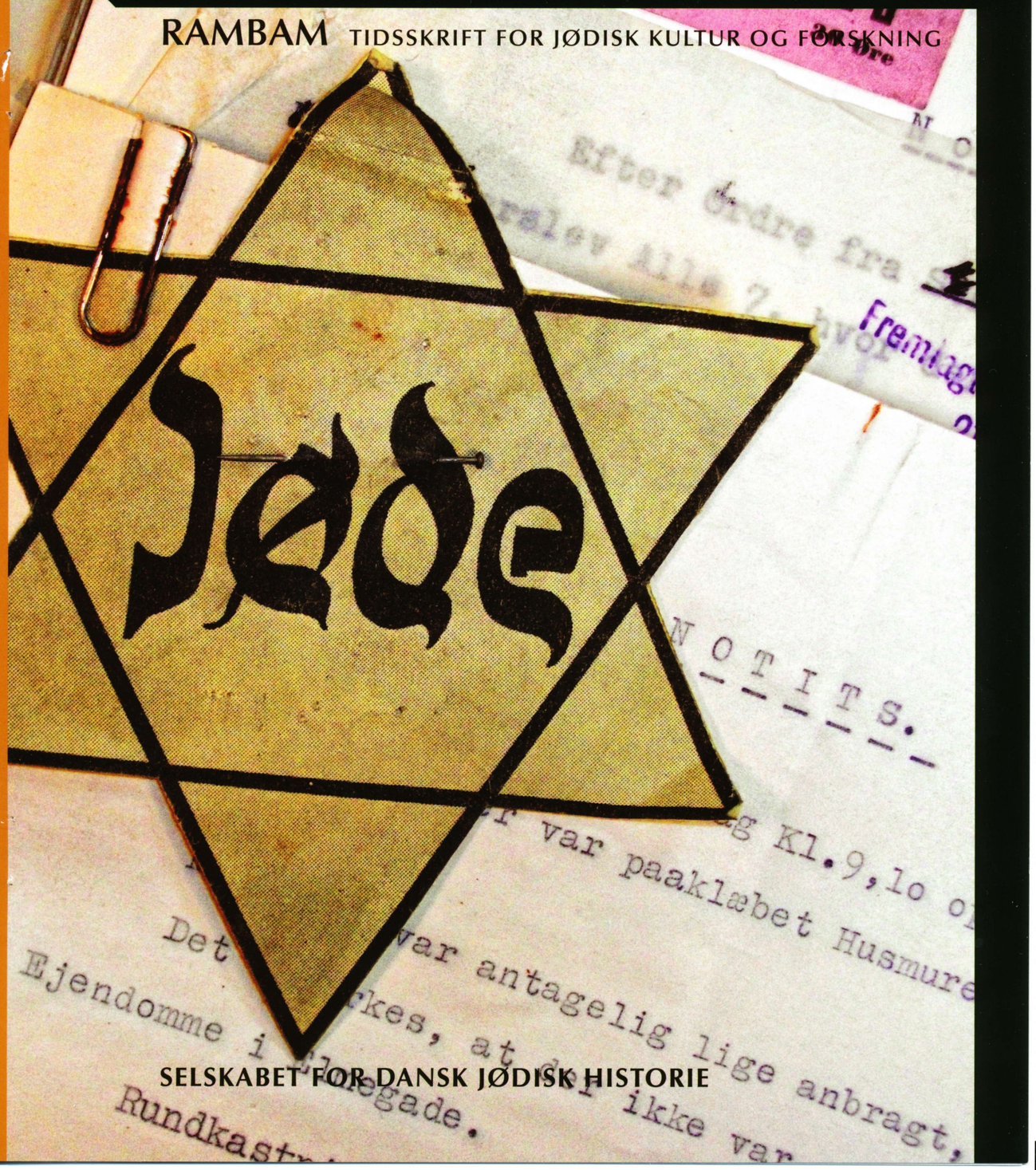
RAMBAM

19 / 2010

RAMBAM TIDSSKRIFT FOR JØDISK KULTUR OG FORSKNING

SELSKABET FOR DANSK JØDISK HISTORIE

RAMBAM
Tidsskrift for jødisk kultur og forskning
19 / 2010

RAMBAM er et akronym for
Rabbi Moshe ben Maimun
(Maimonides) 1135-1204

Udgives med støtte fra Kulturministeriets Tidsskriftsstøtteudvalg, Helga Melchiors Familiefond, Tiger-butikkerne og

Støttet af
Det Mosaiske Troessamfund
Det jødiske samfund i Danmark

Redaktion
Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson (ansv.)
Bent Blüdnikow
Silvia Goldbaum Tarabini Fracapane
Ulf Haxen

Redaktionelt panel
Erik Henriques Bing
Helen Krag
Margit Warburg
Karin Weinholt

Redaktionelle konsulenter
Birgit Blegvad Stenz
Anna Haxen
Irene Bang Møller

Billedredaktion og -indsamling
Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson

Udgivet af
Selskabet for Dansk Jødisk Historie

Redaktionens adresse
Tidsskriftet RAMBAM
Jelsbuen 1
2620 Albertslund
rambam@mailme.dk

Grafisk design og layout
Frank Ruszkai

Billedbehandling
Tom Jersø

Tryk
AKA-PRINT A/S, Tilst

ISSN 0907-2160
ISBN 978-87-92282-02-6

Forside
Gul stjerne af papir som danske nazister klæbede på jøders huse i København i begyndelsen af 1942. Opbevares på Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster & Bornholm.

Bagside
Den vandrende Jøde
– fra dansk skillingsvise.

Christian X og jøderne

Hovedrolleindehavere i dansk krigspropaganda

Af Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson

Det siges, at sandheden altid er det første offer i enhver krig. Krige, store såvel som små, avler som bekendt mange myter, og megen uhyrlighed kan begås i en krig, uden at den bliver opdaget før end det er for sent. Sandhedsfordrejning har længe været en vigtig del i propagandaen i en krig. Nogle definerer propagandaen som en "kunstart", selvom den ikke er en hyldest til sandheden. Andre definerer propaganda som en form for kommunikation, hvormed man bevidst stiler mod at have indflydelse på en befolkning i en given sag eller situation. Med tiden har ordet først og fremmest fået negativ betydning. Nok fordi man hurtigt har fornemmet, at propaganda var forenelig med usandheder. Ordet blev først lanceret af den katolske kirke, som var overbevist om at dens propaganda var sandheden.

Propaganda har det nemlig også ofte med at blive til "sandheder", og noget tyder på, at verdenshistoriens største propagandamestre tror, eller ender med at tro på det som de agiterer for, uanset hvor løgnagtigt det end måtte forekomme mere kritiske hjerner. Propaganda huskes bedst i den billedlige form, men den mundtlige og skriftlige har nok altid været lige så virkningsfuld. Hvis Julius Cæsar havde kunnet kommunikere med Gallerne, eller de havde kunnet læse, ville han sikkert have inkorporeret propaganda i sin krigsførelse. Romerne, f.eks. Cicero, forstod rygtets magt, "Fama est ..." eller "det siges, at ...". Harald Blåtand, en hovedskikkelse i Danmarkshistoriens nok mest ufredelige tid, var tilsyneladende en glimrende propagandist og PR-mester, selvom Jellingestenene i dag forekommer at være et noget "tungt" format for politisk fiksfakseri og spind.

Siden internettets fagre nye verden indtraf for alvor, kort tid efter at stalinismens sandhedsafskærmende mure, fulde af propaganda, faldt, har propaganda og krigsløgne måske aldrig haft bedre tider. Hvis man ikke er på internettet, har man tabt krigen. Men man kan også tabe krigen, dersom man tror på alt det, man støder på i den virtuelle verden. Dette ved bin Laden, såvel som præsident Barach Obama. Hvis man er på nettet, er det sandsynligt, at man hver dag udsættes for utallige propagandaforsøg. Der er krig i cyberspace. Det afhænger meget af individet, men masserne kan stadig lade sig rive med af en lille, dødgiftig historie, lanceret af en journalist med en politiker, eller terrorist, i maven, som af en eller anden grund vil have indflydelse på nyhedernes og verdens gang. Men internettet giver os også bedre muligheder end tidligere for at afsløre ondsindet propaganda og beskidte krige.

Dengang Danmark var besat, var befolkningen udsat for heftig propaganda fra besættelsesmagten og dens lakajer. I de allieredes verden fik befolkningen derimod et negativt indtryk af Danmark, uden at der blev propaganderet nævneværdigt mod den lille besatte nation. Man var simpelt hen ikke imponeret over danskernes indsats mod nazisterne i 1940. Denne negative slagside i opfattelsen af fædrelandet var der nogle eksildanskere som ville råde bod på. Blandt dem var der en lille elite af skarpsindige propagandister, som skabte mange historier for at forbedre deres moderlands image i den frie, allierede verden. I dag er de fleste af disse fortællinger glemt, men i ny og næ genoplives en af disse historier, den behagelige og den åh så opbyggelige fortælling om kong Christian X og hans påståede brug af den gule davidsstjerne under anden verdenskrig. I juni 2001 ønskede nogle medlemmer af Repræsentanternes Hus i USAs kongres at mindes kong Christian X og hans morgenrideture gennem Københavns gader iført et gult armbind, som det hed i den version. Denne genoplivning af myten i 2001, var foranlediget af at det tidligere Talebanterrorstyre i Afghanistan ville beordre landets hinduer og andre til at bære et gult tegn på deres tøj for at skelne dem fra muslimer.[1]

Som mange danskere ved, er historien om kongen og stjernen en skrøne. Normalt afvises den som ren fiktion, som menes at være blevet sat i omløb efter at flertallet af danske jøder slap væk, eller blev reddet til Sverige i 1943.[2] Selvom ingen rigtig vidste, hvornår historien først kom i omløb, har det også vist sig umuligt at lægge denne myte til hvile. Måske er det heller ikke så vigtigt. Men historisk er den ikke korrekt.

Exodus

Måske er den vigtigste årsag til mytens sejlivethed, at den blev fremstillet i den verdenskendte roman *Exodus* (1958) af Leon Uris, som blev filmatiseret i 1960. Om bord på filmens Exodus, var Karen Hansen Clement, en ung dansk-jødisk pige, spillet af den britiske skuespillerinde Valerie Jill Haworth (fig. 1). Hun tager primært med skibet for at lede efter sin far, som hun er blevet adskilt fra under krigen. Hun har denne monolog fra bogen i en kortere udgave i filmen:

Fra den tyske besættelsesmagts hovedkvarter på Hotel D'Angleterre kom der et påbud: ALLE JØDER SKAL BÆRE ET GULT ARMBIND MED DAVIDSSTJERNEN. Den følgende nat udsendte modstandsbevægelsen et budskab til alle danskere. På Amalienborg Slot har kong Christian givet det følgende svar til den tyske kommando om at jøderne skal bære Davidsstjernen. Kongen har sagt at alle danske er lige. Selv vil han bære den første Davidsstjerne og han forventer, at alle loyale danskere gør det samme. Den næste dag i København, bar næsten hele befolkningen armbind med Davidsstjerne. Den efterfølgende dag tilbagekaldte tyskerne ordren.[3]

Fig. 1. Salvatore Mineo og Jill Haworth som henholdsvis Dov Landau og den lille jødiske Karen Hansen fra Danmark i Otto Premingers filmatisering af Exodus fra 1960. Karen Hansen var gråhåret i filmen til trods for skuespillerindens kun 15 år. I filmen finder hun til sidst sin far, som har mistet hukommelsen, og de slår sig ned i en kibbutz, hvor hun senere bliver myrdet af araberne. Billedet stammer fra pariserbladet Match fra december 1960.

Historien i 1943

Versioner af historien om kongen med jødestjernen kom for alvor i omløb i oktober 1943. Blandt andet i en artikel som den danske minister (ambassadøren) i USA, offentliggjorde gennem *Independent Jewish Press Services Inc.* Den blev bragt i sin helhed eller forkortet i en række amerikanske dagblade og ugemagasiner i 1943. *The Jewish Ledger* i Springfield Massachusetts, publicerede artiklen allerede den 12. oktober 1943. Ambassadør Henrik von

Kauffmann, som i disse år brugte den forfranskede version af sit navn, Henrik *de* Kauffmann, skrev:
Man kender tilfælde af kong Christian den Tiendes kompromiløse måde og værdige holdning overfor den tyske aggressor. Et af disse instanser var kongens reaktion da nazisterne insisterede på at indføre deres antisemitiske foranstaltninger i Danmark. Ved én lejlighed var hans svar til tyskerne: "Vi danskere mener ikke at vi er ringere end jøderne og derfor har vi ikke noget jødisk problem i Danmark" … Og senest efter indførelsen af det tyske militære diktatur i Danmark og deres oprunding af danske jøder, rapporteres der, at kongen har erklæret: "Hvis jøderne i Danmark bliver forpligtet til at bære et gult mærke, vil jeg og kongehuset også bære det tegn på udmærkelse.[4]

Historien nåede hurtigt over Atlanten: Den 13. oktober 1943 rapporterede London-bladet *Evening Standard:*
En ædel stemme lyder fra det nazi-besatte Danmark, en stemme af tolerance og trodsighed, samt troen på menneskeheden. "Hvis tyskerne vil indføre den gule stjerne for jøder i Danmark", oplyser [kong] *Christian, "vil jeg og hele min familie bære den som et tegn på den højeste udmærkelse"… … Kong Christians ord er ikke tomme. Hans modige trods er udtryk for en opfordring til bevidsthed om at menneskeheden ikke længere skal nedbrydes og at forbrydelser ikke længere skal begås med falske raceteorier og ond tro. De jøder, der døde i Warszawa, da de til sidste mand bekæmpede de pansrede nazister, omdannede ghettoen til en fæstning. Nu laver Danmarks konge den gule stjerne om til en flamme.*[5]

The American Jewish Committee's Bulletin, Reviews of the Yiddish Press No 14 af 15. oktober 1943 berettede om den store interesse som jiddisch-pressen i USA viste redningen af de danske jøder:
Man lagde særlig mærke til den meddelelse som var blevet givet til Stockholm, at kong Christian af Danmark, da han blev underrettet om tyskernes hensigt at tvinge alle tilbageværende danske jøder til at bære en gul Davidsstjerne på ærmet, havde sagt: "Hvis tyskerne vil indføre den gule Davidsstjerne i Danmark, vil jeg og hele min familie bære det som et tegn på den højeste udmærkelse".[6]

Ud fra de ovenstående citater er det klart, at historien allerede var velkendt på begge sider af Atlanten i begyndelsen af oktober 1943. Dette betyder, at myten kan have været sat i omløb under eller umiddelbart efter redningen af størstedelen af det jødiske samfund i Danmark i 1943. Men det var nu alligevel ikke tilfældet. Hvornår blev myten så først skabt og lanceret?

Mytens ophav

Allerede i 1942 var historien om kongen og den gule jødestjerne i omløb. Den 4. september 1942 publicerede *The Jewish Telegraphic Agency* i London den følgende nyhed, som vakte stor opmærksomhed:
Den fulde historie om den rolle som kong Christian af Danmark spillede, da den danske regering afviste det tyske krav om indførelsen af anti-jødisk lovgivning i Danmark, har netop nået den herværende kreds af de frie danskere fra en pålidelig kilde. Ifølge denne rapportering, har kongen, da han erfarede at anti-jødiske foranstaltninger truede, sagt: "Der er intet jødisk spørgsmål i dette land. Der er kun mit folk" … … Da kongen fik at vide, at tyskerne ville presse på for indførelsen af det gule mærke for jøder, erklærede han: "Når dette sker, skal jeg bære den gule stjerne på min uniform i det offentlige og jeg skal få hele hoffet til at følge mit eksempel."[7]

Det er tidligere blevet hævdet, at kilden til myten var en karikatur, som blev publiceret i en svensk avis i 1942.[8] Den 15. maj 1942 rapporterede *The Danish Listening Post* om sådan en karikatur uden at nævne hvilken avis den blev bragt i.[9] En karikatur blev bragt i en svensk avis som havde tæt samarbejde med *The Danish Listening Post.*

Den blev dog ikke offentliggjort i nogen allierede aviser, og dermed aldrig kendt ud over Sverige. Men historien og myten om kongen og stjernen var nu godt på vej. Den pågældende karikatur blev tegnet

Fig. 2. En karikatur, som blev bragt i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 10. januar 1942. Den forestiller Thorvald Stauning og Christian X, der foreslår at danskerne skal gå med gule stjerner. Den 10. september 1941 foreslog kongen efter sigende brugen af Davidsstjernen for alle i Danmark som reaktion på eventuelle krav fra den tyske besættelsesmagt om aktioner over for de danske jøder. Det gjorde han i samtale med Vilhelm Buhl, ni dage før en lov om de gule stjerner trådte i kraft i Tyskland og flere af de besatte lande – dog ikke i Danmark. Rigsarkivet ville i 2010 ikke fremme en ansøgning til kongehusets kabinetssekretariat, om tilladelse til at bringe et billede af kongens dagbogsindførelse med den meget tidlige omtale af jødestjernen som kongen kom med i 1941.

af den norske karikaturtegner Ragnald Blix, som brugte pseudonymet Stig Höök. Han virkede det meste af sit liv i Danmark, men under besættelsen boede han i Göteborg. Tegningen blev bragt den 10. januar 1942 i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning,* hvis chefredaktør var Torgny Karl Segerstedt, en af Sveriges mest fremtrædende antinazister. Avisen var en af de få, i det neutrale Sverige, som viste standpunkt mod nazismen. Karikaturen viser statsminister Stauning og Christian X. Stauning siger til kongen: *"Hvad ska vi göra, Ers Majestät, om Scavenius genomdriver att också våra Judar ska gå med gula Stjärnor?" Kongen svarer: "Da får vi väl alla gå med gula Stjärnor".* Denne tekst var næsten et ordret referat af finansminister Vilhelm Buhlog kong Christian samtale, som kongen refererede til den 10. september 1941. Buhl var stedfortræder for Stauning på dette møde: *"Naar man saa den umenneskelige Behandling, Jøderne var Genstand for ikke blot i Tyskland, men ogsaa i de besatte Lande, begyndte man at være ængstelig for, at Kravet ogsaa en Gang blev stillet os, men det maatte vi pure afvise som følge af disses Retsstilling inden for Grundloven. Jeg udtalte, at jeg heller ikke vilde gaa med til et saadant Krav overfor danske Statsborgere. Hvis et saadant Krav rejstes, imødegik vi det bedst ved at vi alle anlagde "Davidsstjernen". Finansministeren indskød, at det var jo altid en Udvej."*

Denne samtale blev først publiceret i Knud J.V. Jespersens store værk, Rytterkongen, i 2007, uden at Jespersen forklarer, hvorledes noter som kongen skrev i september 1941 kunne give anledning til en bladtegning i Sverige. Det forklare Jespersen blot med at Buhl skulle være ophavsmanden til rygtet.[10] – Men hvornår var Buhl i Sverige for at give Blix ideen?

Det er også bemærkelsesværdigt, at dekretet (*Polizeiforordnung*) om brugen af jødestjernen tilsyneladende var kendt af kong Christian allerede den 10. september 1941. Det blev først signeret af indenrigsminister Reinhard Heydrich den 1. september 1941, og trådte ikke i kraft før end 19. september 1941.[11] Efterretningerne som nåede det danske hof, var tilsyneladende bedre end de oplysninger som den allierede presse modtog i september 1941. Men Kongen talte muligvis mere generelt om Davidstjernen som et religiøst symbol – med en mand, Vilhelm Buhl, som sad i en regering som i 1940 og 1941 udviste statsløse jøder til den visse død – og det efter visse forskeres skøn med det argument at de ca. 1500 flygtninge i Danmark udgjorde et nationaløkonomisk problem. Kunne Buhl have været særligt positivt stillet overfor ideen om Davidstjernen, når regeringen han sad i på samme tidspunkt var ansvarlig for deportationer af de svageste blandt flygtningene i Danmark? Christian X modtog uden tvivl viden om udvisninger af jøder fra Danmark, eftersom nogle af de udvistes værger og familie kontaktede kongehuset og kom i audiens hos kongen.[12]

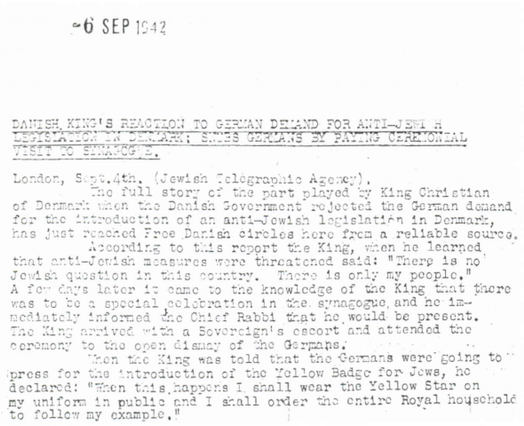
Rigsarkivet har desværre ikke kunnet eller villet, imødekomme forfatterens ønske om at få et foto af kong Christian Xs notat fra 10. september 1941 til at illustrere denne artikel, selvom brevet allerede er citeret i litteraturen. Rigsarkivets konsulent har i et brev af 6.9. 2010 oplyst: *"Jeg kan oplyse, at i overensstemmelse med hidtidig praksis i forbindelse med spørgsmål om tilladelse til benyttelse af kongehusets private arkvier finder jeg ikke at kunne fremme ansøgningen ved at forelægge den for Hendes Majestæt Dronningens kabinetssekretær, som foreligger, da et illustrationsformål i sig selv ikke falder ind under de kriterier, der eventuelt kan betinge en imødekommelse"*. Dette er en yders besynderlig og ubegrundet besvarelse, eftersom citatet er publiceret og billeder fra Kongens dagbog er trykt i bogen Rytterkongen af kongelig ordenshistoriograf Knud J.V. Jespersen.

Uanset Rigsarkivets frygt for at publicere kong Christian Xs solidaritetsbemærkning fra 1941 i faksimile i Selskabet for Dansk Jødisk Histories årsskrift i 2010, så tyder alt på en eksil-dansk samt rent skandinavisk oprindelse for eventyret om kongen, der ville bære den gule stjerne for at beskytte sine jøder. Eventyret udviklede sig senere til historien om kongen, der red rundt i København og stolt bar den gule stjerne på sin uniform eller et gult armbind. Historien havde således ikke sit ophav blandt amerikanerne eller taknemmelige, amerikanske "østkystjøder", sådan som nogle har argumenteret. Denne historie dukkede første gang op mindst halvandet år før redningen af de danske jøder til Sverige i 1943 og blev således ikke udløst af redningen, i modsætning til hvad mange tror.

Hvorfor denne historie?

Fortællingen om kongen og jødestjernen var ikke blot et eventyr, som kan blive analyseret som folkesagn eller en såkaldt "urban myth".[13] Den var derimod en del af nøje planlagt propaganda for at forbedre Danmarks image.

Der fandtes mennesker, der bevidst satte denne historie og lignende påfund i omløb, i den tro at de ville blive gavnlige for Danmarks interesser i udlandet. Historien kan ses som en reaktion på den kritik, Danmark havde modtaget i de alliereredes presse mellem 1940 og 1943. Kong Christian var, fordi man noget naivt mente der var enevælde i Danmark, fejlagtigt anklaget. Han blev gjort til symbolet for den manglende danske modstand mod den tyske invasion af Danmark den 9. april 1940. Dette kan illustreres med et eksempel. I 1942 bragte *The Washington Post* en illustreret quiz om krigens "ofre". Man spurgte ironisk læseren om at

6 SEP 1942

DANISH KING'S REACTION TO GERMAN DEMAND FOR ANTI-JEWISH LEGISLATION IN DENMARK; ENDS GERMANS BY PAYING CEREMONIAL VISIT TO SYNAGOGUE.

London, Sept.4th. (Jewish Telegraphic Agency).
The full story of the part played by King Christian of Denmark when the Danish Government rejected the German demand for the introduction of an anti-Jewish legislation in Denmark, has just reached Free Danish circles here from a reliable source.
According to this report the King, when he learned that anti-Jewish measures were threatened said: "There is no Jewish question in this country. There is only my people."
A few days later it came to the knowledge of the King that there was to be a special celebration in the synagogue, and he immediately informed the Chief Rabbi that he would be present. The King arrived with a Sovereign's escort and attended the ceremony to the open dismay of the Germans.
When the King was told that the Germans were going to press for the introduction of the Yellow Badge for Jews, he declared: "When this happens I shall wear the Yellow Star on my uniform in public and I shall order the entire Royal household to follow my example."

Fig. 3. Nyhedstelegrammet fra The Jewish Telegraphic Agency af 4. september 1942. Dokumentet findes i Wiener Library i London.

skrive navnet på ofrene under billeder af nogle statsoverhoveder i Europa. Under et billede af Christian X stod der, at han var lederen af det land, som ikke havde ydet nogen væbnet kamp mod nazisterne. Dette dårlige ry skulle korrigeres og det er sandsynligt, at den populære konge, sammen med de danske jøder, blev brugt som instrumenter i hænderne på danskere, som ville forbedre Danmarks blakkede image. Historien om kongen som bar jødestjernen, blev efter al sandsynlighed skabt for at få goodwill i Amerika.

Folkene bag noget af den førnævnte og efterfølgende meget succesfulde propaganda, var dem der arbejdede for gruppen *Friends of Danish Freedom and Democracy*, som blev stiftet i New York i 1940. Blandt disse var Caspar Henrik Wolffsen Hasselriis (1881-1973). Hasselriis kom som ung til USA fra Skive og havde haft succes i skadedyrsbekæmpelsesbranchen i New York. Han var også en dygtig iscenesætter og festløve, skrev klummer under pseudonymet Henrik Cass og var kendt i USA som "Mr. Denmark". Han var en nøgleskikkelse i alle danske foreninger i USA under krigen: *National America Denmark Association, America Denmark Relief Inc., Free Denmark Inc.* og senere *Friends of Denmark Inc.* Han stiftede *The Danish Luncheon Club* sammen med skibsredder Hans Isbrandtsen og andre og de havde tætte forbindelser til Max Henius (1859 -1935), den jødiske stifter af Rebildfesterne i Rold Skov. Under krigen var Hasselriis også drivkraften bag nyhedsbrevet og bladet *The Danish Listening Post*, som blev redigeret af forfatteren Signe Toksvig (1891-1983). Hun havde måske den største forfattererfaring blandt *Friends of Danish Freedom and Democracys* medlemmer. Hun var blandt meget andet en garvet eventyrforfatter. I 1928 skrev hun således eventyret *"The Devil's Martyr"* for *Weird Tales, The Unique Magazine.*[14]

Allerede i 1940 fik Hasselriis og hans medarbejdere Edward L. Berneys (1890-1995) (fig. 6), ansat som konsulent for *Friends of Danish Freedom and Democracy.* Berneys, der var nevø til Sigmund Freud, blev kendt som "The Father of Public Relations and Spin". Han var aktiv i den branche helt til sin død. Som 100 år gammel var han stadig rådgiver ved kampagner, i og for USA.

Historier til alle lejligheder

Kong Christian X og de danske jøder var også de centrale skikkelser i andre fabrikerede nyheder bragt på bane af danske organisationer i USA og Storbritannien i perioden 1941 til 1943. "Det jødiske spørgsmål" i Danmark blev rejst ved flere lejligheder af tyskerne i 1941. Det danske svar var bestemt og fast.

Den 25. november 1941, da udenrigsminister Erik Scavenius besøgte Berlin, mødtes han med Hermann Göring. Göring sagde, at Danmark i længden ikke kunne undgå at løse "det jødiske spørgsmål". Scavenius svarede efter sigende: "Der er intet jødisk spørgsmål i Danmark". Den danske regering, såvel som de fleste medlemmer af det danske parlament, bakkede op om dette standpunkt.[15]

Til trods for dette faste proklamerede danske standpunkt, rygtedes det ikke ud til danske grupper i eksil. Den følgende nyhed fra januar 1942, om at anti-jødiske forholdsregler var blevet accepteret af

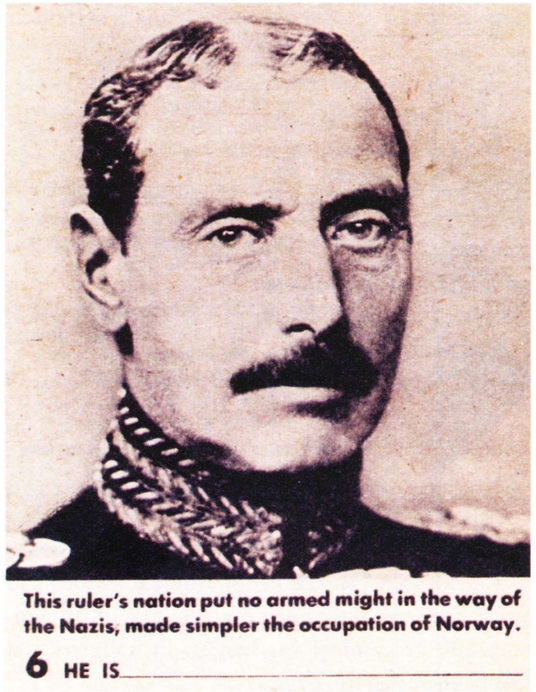

Fig. 4. Dette billede blev bragt i en quiz, som blev publiceret i Washington Post den 22. november 1942. Den ironiske quiz indeholdt syv andre portrætter af andre "ofre" for nazismen i Europa.[16]

den danske regering, kom i omløb. *The Daily Telegraph* bragte et fabrikeret nyhedstelegram fra "en speciel korrespondent", der rapporterede, at kong Christian X havde truet med at abdicere, hvis aktioner blev foretaget mod jøderne. Der er ingen sandhed i dette nyhedstelegram, og det burde snarere opfattes som en politisk proklamation eller en ønsketænkning:

DANSK konge abdicerer muligvis
Anti-jødiske trusler.

Af en særlig korrespondent Ifølge nyheder fra London fra skandinaviske kilder, har kong Christian af Danmark truet med at abdicere grundet tysk insisteren på, at Danmark vedtager anti-jødiske love. Kong Christians trussel kom sidste lørdag som et klimaks på en lang række politiske manøvrer blandt tre pronazistiske medlemmer af den danske regering og deres tyske bagmænd. Problemet begyndte, da den anti-jødiske lovgivning blev udarbejdet for regeringen af udenrigsminister Erik Scavenius, trafikminister Gunnar Larsen, som i øvrigt er leder af Portland Cement Fabrikkerne, og justitsminister T.H. Jacobsen[17]*,*
På et ministermøde torsdag, blev deres forslag afvist af andre ministre og statsministeren, M.[sic] *Stauning, og de nægtede at forelægge det for kongen.*
Da Scavenius efterfølgende henvendte sig til kongen og bad om at han underkendte regeringens beslutning, nægtede kongen at gøre det og oplyste, at han ville godkende de forslag, som havde modtaget parlamentets enstemmige støtte.
De pronazistiske ministre fremlagde derefter forslaget i et særligt udvalg, som afviste dem med enstemmighed i lørdags. Tyskerne forlangte herefter, at loven omgående skulle blive vedtaget. Det var ved den lejlighed at kongen meddelte, at han ville abdicere hvis de blev ved med disse krav og fremtvinge deres accept. Det vides ikke, om tyskerne har bakket. Hvis de fremturer med deres krav, kan kongens afgang forventes inden for et par dage.[18]

Efter at denne usande historie om en forestående abdicering blev lanceret af historiesmedene, nåede en lignede historie med små løgne Udenrigsministeriet i London via Lissabon i første del af 1943, hvilket viser, at fortællinger om den danske konge og de danske jøder allerede havde en stor udbredelse:

Politisk Memorandum Danmark nr. 1 til P.I.D. fra Mr. Ridley Prentice (Lissabon), 4. jan. 1943.

Danske jøder

For seks måneder siden indførte tyskerne Nürnberg lovene mod jøderne [i Danmark]. *Kongen gik personligt til synagogen*[19] *i København, hvor der var en officiel ceremoni. Det var en begivenhed uden præcedens i Danmark, og senere trak tyskerne Nürnberg dekretet tilbage for så vidt angår Danmark.*

En efterretningsofficer i det britiske udenrigsministerium skrev en kommentar til dette memorandum:

Fig. 5. Caspar Hasselriis på sit kontor i New York. Foto fra Niels Gyrstings samling.

Jeg ville ikke tillægge denne informant særlig stor troværdighed. Erklæringen i paragr. 4, om at Tyskerne har introduceret anti-jødiske love er ukorrekt. De har kun truet med at gøre det. Mr. Clarke. 19/1 1943.[20]

Andre var lige så skeptiske. De følgende bemærkninger findes i et notat, Politisk efterretning om Danmark for 1942, skrevet af en Hr. Gallop d. 2. februar 1943:
... Foreslået Anti-semitiske Lovgivning.
5. 1942 [sic] *gik ud fulgt af påtrængende rygter om, at foranstaltningerne var ved at blive truffet mod jøderne. Det er en fastslået kendsgerning, at lovgivningen om de antisemitiske foranstaltninger var blevet udarbejdet til fremtidig brug af den pro-nazistiske advokat M. Popp-Madsen*[21]*, men rapporteringer fra Sverige som tydede på, at sagen havde fulgt tilsvarende kurs som Anti-Komintern-pagten (dog vedrørende et andet emne) var næsten helt sikkert fejlagtige, og deres inddragelse i den danske udsendelse på BBC gjorde, at den høje anseelse af den danske udsendelse på BBC i Danmark led skade ... .*[22]

Internering af jøder i Danmark

Den mest ondartede historie om de danske jøder, som repræsentanter for danske interesser i udlandet forsøgte at lancere i den allierede presse, var historien om de danske jøder, der efter sigende selv kontaktede kong Christian X og bad ham om at internere dem i en koncentrationslejr. Den blev bragt allerede i februar 1942:

DANSKE JØDERS PATRIOTISKE TILBUD OM AT MINDSKE LANDETS PROBLEMER

New York , 8. februar [1942]. *(Jewish Telegraphic Agency). Det rapporteres, at Danmarks jødiske befolkning, som tæller mere end 5000 mennesker, har bedt [kong] Christian om internering i en dansk koncentrationslejr som en foranstaltning for at forebygge den tyske besættelsesmagts eventuelle deportationer af dem. The National America Denmark Association, som tillægger rapporten en "autoritativ kilde," sagde, at kong Christian havde afvist forslaget som værende uforeneligt med Danmarks tradition for religiøs frihed. Anmodningen fra de danske*

jøder, i form af et andragende, blev præsenteret for kongen af lederne af det jødiske samfund. Andragendet lød således: "Vi er altid blevet godt behandlet i dette land, og vi forstår, at vores tilstedeværelse er et af problemerne mellem Dem og den tyske regering. Hvis vi kan gøre tingene nemmere for Dem ved at blive interneret, bedes De internere os."[23]

Historier som denne kan kun affødes af den traditionelle anskuelse af jøderne som "et problem".[24] Måske har forfatteren til denne historie kendt til den danske interneringslejr i Horserød. Lejren som allerede fungerede som fangelejr under første verdenskrig, fungerede i 1940-41 som et fængsel for 71 flygtninge, som blev taget til fange af de danske myndigheder med henblik på at udlevere dem til besættelsesmagten. Mange af de internerede blev senere udleveret til Tyskland i august 1941.[25]

Blandt fangerne i Horserød i 1940-41, som blev holdt der efter ordre fra Statsadvokaten for Særlige Anliggender samt af Rigspolitiet, var 14 jødiske flygtninge. De danske myndigheder kontaktede i maj 1940 den tyske besættelsesmagt for at indlede forhandlinger om udvisninger af flygtninge, som de danske myndigheder ville komme af med. Fangerne i Horserød var blandt dem som de danske myndigheder bad tyskernes Sicherheitsdienst (Gestapo) om at tage tilbage til Tyskland. I begyndelsen afviste tyskerne alle sådanne ønsker.[26]

Ingen af de jødiske flygtninge, der blev holdt i Horserødlejren i 1940-1941 blev udvist til Tyskland i august 1941 sammen med tyske socialister.[27] Dette skyldtes ikke foranstaltninger truffet af danske embedsmænd og jødiske organisationer, sådan som det er blevet hævdet. Uden at modtage noget krav eller anmodninger fra tyskerne til udvisningen af fangerne i Horserød, havde det danske justitsministerium allerede i slutningen af juli 1941 udarbejdet og underskrevet udvisningsordrer for de fleste af de jødiske fanger i Horserød 1940-41.[28] Med undtagelse af én, der var flygtet i en robåd til Sverige og en anden, der begik selvmord på grund af hans frygt

Fig. 6. Edward L. Bernays (1890-1995).

for endnu en gang at blive arresteret af de danske myndigheder, blev de fleste af de jødiske fanger, der blev frigivet fra Horserødlejren i 1940-41, igen arresteret i juli 1941 af det danske politi og varetægtsfængslet, mens det danske justitsministerium ventede på tyskernes beslutning om, hvornår deportationerne kunne finde sted. Men tyskerne nægtede på det bestemteste at acceptere andre fanger fra Horserødlejren end de tyske politiske aktivister.
Efter krigen forklarede embedsmænd, der havde haft ansvar for fængslingen af flygtninge i Horserød i 1940-41, med stolthed den danske offentlighed, at formålet med interneringerne skam havde været at beskytte flygtningene fra tyskerne.[29]

Pressemeddelelsen fra 1942 som meddelte, at de danske jøder ønskede at ofre sig for at forbedre forholdet mellem Danmark og Tyskland er tankevækkende af en yderligere grund. Den 29. september 1943 kontaktede lederen af Dansk Røde Kors, Helmer Rosting, den rigsbefuldmægtigede i Danmark, Werner Best, og foreslog en skummel handel. Han foreslog internering af de danske jøder for at sikre

Fig. 7. Virkeligheden i Horserød / Danmark. Jødiske fanger stillet op for fotografen i Horserød i 1943. Billedet stammer fra en smalfilm, som først dukkede op for nylig i forbindelse med en undersøgelse af SS-manden Søren Kams mulige andel i jødeaktionen i 1943. Filmen blev taget af nazisten Poul Hennig, der var brændende antisemit, og som var direkte involveret i tyveriet af Det Mosaiske Troessamfunds medlemsprotokoller i 1943. Ofrene for Samarbejdspolitikken kan endnu ikke vises frem. Maskeringen skyldes et påbud fra Landsarkivaren, med henvisning til arkivloven. Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster & Bornholm: Københavns Nordre Birks Politi: XII:e: Straffeakt nr. 3379. B.

en gradvis frigivelse af de danske soldater, som tyskerne havde taget til fange. Jøderne skulle bruges som gidsler i en byttehandel – en afpresning. Udenrigsminister von Ribbentrop afviste denne plan.[30]
Også i september 1943 blev en lignende plan for internering af jøderne i Danmark foreslået på et møde i Udenrigsministeriet i København. I det tilfælde var det angiveligt for at forhindre den forestående deportation af jøderne fra Danmark. Formanden for Det Mosaiske Troessamfund, C.B. Henriques beskrev det på den følgende måde:
Da jeg tog hjem, blev jeg kaldt til Udenrigsministeriet for at deltage i departementschefernes møde. Alle departementschefer var mødt og desuden kongens kabinetssekretær. Man drøftede situationen, men vidste i virkeligheden ikke, hvad man skulle gøre. En departementschef omtalte muligheden af en forhandling med tyskerne om en internering af de danske jøder, så de blev i Danmark, men stemningen – særlig hos kabinetssekretæren – var imod at optage nogen som helst forhandling med tyskerne, man skulle derimod lægge vægten på protester, således at man kunne se, at befolkningen reagerede voldsomt mod forfølgelsen. Kabinetssekretæren foreslog mig at tage til kongen, men jeg mente, at det var vanskeligt og ville bringe kongen i forlegenhed, da han jo på sin vis var interneret. Kabinetssekretæren lovede så selv at tage til kongen, idet han var sikker på, at kongen ville nedlægge protest. Mødet endte for så vidt resultatløst, som man ikke vidste, hvad man

Fig. 8 . United Nations FACTS fra 1943. Propagandaplakat udarbejdet af Friends of Danish Freedom and Democracy i samarbejde med United Nations Information Organization, (tidl. Inter Allied Information Center eller UNIO), som danske interesseorganisationer i USA havde været medlemmer af fra 1941. Portrættet viser ambassadør Henrik Kauffmann. Niels Gyrstings samling.

overhovedet kunne gøre for at hindre den aktuelle situation, og man så ikke anden udvej end flugt.[31]

Heldigvis blev ideen/planen om at internere de danske jøder i 1943 forladt. Kun en del af de jøder, der blev fanget af nazisterne og deporteret til Theresienstadt, blev holdt af tyskerne i Horserød i 1943 før deportationen (fig. 7). Om motiverne, som lå bag de forslag som nogle af Udenrigsministeriets departementschefer fremsatte om at internere danske jøder, var de samme som de ideer som blev fremsat af direktøren for Dansk Røde Kors, er måske værd at undersøge til bunds. Tanken var i hvert fald ikke så fjern for mange, sådan som den ovenstående pressemeddelelse af 1942 viser.

Danske jøder i æteren

Der kan ikke herske tvivl om effekten af lanceringen af alle de mere eller mindre sande historier om Danmark i udlandet under besættelsen. Historien om kong Christian X der bar jødestjernen var, om nogen, med til at Danmark kunne pudse glorien i efterkrigstiden. Under krigen betød historien måske ikke det store, men der blev lagt mærke til den. Denne ene usande historie har nok bragt Danmark større goodwill og sympati end H.C. Andersen og den Lille Havfrue tilsammen, navnlig i USA. Desværre vil vi nok aldrig få at vide, hvem hos førnævnte *Danish Friends of Freedom and Democracy*, fandt på de enkelte historier. Men deres arbejde var effektivt.

Lanceringen af dansk propaganda i USA var effektiv fra første færd, selvom den måske i dag kan opfattes som ret naiv. Man benyttede også billedlig propaganda om de fremmeste af landets helte til at forbedre landets image, hvoraf den største var ambassadør Kauffmann i Washington (fig. 8).

Den 23. februar 1944 holdt legationsråd C.A.C. Brun en lille aftentale om jødernes redning fra Danmark på radiostationen WINX i Washington. Rose Keane fra *Washington Emergency Committee to Save the Jewish People of Europe* bad Brun om at holde indlægget. I udsendelsen blev der også oplæst et digt af Israel I. Taslitt, hvor kong Christian X blev hyldet for at gå med jødestjernen:

Thou, too, O King, didst not escape the flood
of Evil's screaming serpent brood. Thy land,
Were Viking hearts were born, brain and blood.
Despoiled, thy people stripped of farm and field;
a "schwein" in every pair of German boot,
The super-thief who pilfers, plunders, loots –
Yet cannot make thy people's spirit yield.
For thou, O King, above despair's allure,
In grandeur risest to proclaim thy word
Of dignity and hope and strength, to gird
Thy Denmark, which forever shall endure.
We think of Yellow Badge on royal gown,
and reverence this topaz in thy crown.[32]

C.A.C.Brun var ikke mindre dramatisk i sin beskrivelse i udsendelsen, hvor han blandt andet sagde: *Hele den danske befolkning stod fast forenet i at beskytte deres jødiske medborgere. Danske politifolk advarede jøderne i forvejen, og fortalte dem at de skulle flygte. Hver dansker åbnede sit hjem for at skjule flygtninge, der havde forladt deres hjem. De bekæmpede Gestapos patruljer i gaderne med deres bare næver og saboterede tyske skibe som var blevet sendt op til deportationerne.*[33]

Den 6. april 1944 fik Danish Friends of Freedom and Democracy også sendetid på en af New Yorks største radiostationer, WMCA. Det var noget der battede for lille Danmarks image og ry. Udsendelsen fandt sted i *United Nations Information Organization* (tidligere *Inter Allied Information Center*[34]) på 610 Fifth Avenue i Rockefeller Center på Manhattan, og blev lyttet til af millioner af mennesker. For Danmark var Caspar Hasselriis og Legationsråd C.A.C. Brun fra ambassaden i Washington mødt op. Alt var nøje indstuderet. Ud fra C.A.C. Bruns efterladte papirer kan man se, at han havde nedskrevet alle svar på de spørgsmål, som han havde modtaget i forvejen. Udsendelsen var som et lille indstuderet skuespil,

Fig. 9. Udsendelse om Danmark fra Inter Allied Information Center på 610 Fifth Avenue på Manhattan den 6. april 1944. Fra venstre legationsråd C.A.C. Brun fra den danske ambassade i Washington, mrs. Eleanor Kittredge medlem af the United Nations Womens' Committee , John Macdonell fra Inter Allied Information Center, mediemanden, forfatteren William T. McCleery og Caspar Hasselriis. Foto Niels Gyrstings samling.

som senere blev afskrevet. For nylig er et fotografi af denne udsendelse endda dukket op (fig. 9). Her er et lille eksempel på, hvad Brun ville have svaret på med hensyn til jødeaktionen.

Spørgsmål: *Hvordan var det muligt for så mange danskere, jøder og andre flygtninge at undslippe til Sverige i de sidste dage i 1943. Lukkede de tyske embedsmænd deres øjne?*

Svar: *Kun i et meget begrænset omfang. Den væsentligste årsag var, at enhver dansker og ikke mindst de danske politifolk, følte det som sin pligt at hjælpe flygtninge med at slippe væk. Gestapo gjorde deres bedste for at søge langs kysten, men de kunne ikke forhindre flere hundrede flygtninge i at flygte i de små både hver nat. Danmark var mørkelagt, nætterne i oktober og november er meget mørke. Gestapos folk var overalt, men deres indsats var forgæves mod den danske undergrundsbevægelses velorganiserede arbejde. Hver nat samledes mængder af flygtninge i hvert af de små fiskerlejer ved kysten.*

Fig. 10. Frit Danmark på plakaten på Office of War Informations udstilling på Rockefeller Plaza i New York i marts 1943. Fra højtalere ved torvet lød Roosevelt, Churchill og Chiang Kai-Sheks opfordringer hver halve time. Foto Marjory Collins 1943/Library of Congress.

De blev holdt skjult, indtil undergrundsbevægelsen rapporterede om fri bane. Så blev de bragt til Sverige af fiskerne skjult i bådenes lastrum. Der var så mange både på søen, at tyskerne umuligt kunne afgøre, hvilke faktisk var i gang med fiskeri, og hvilke transporterede flygtninge.[35]

De danske repræsentanter blev naturligvis spurgt til jødestjernen i Danmark. Forfatteren McCleery fra *The Writers War Board* sagde til Hasselriis: *Mr. Hasselriis, De kommer altid med gode historier. Har De en anden? Og mrs. Kittredge tilføjede: Da de danske jøder blev tvunget til at bære et specielt mærke, ja – eller –.*

Hasselriis svarede: *Kongen sagde, "Hvis jøderne er værdige til at bære Davidsstjernen, så skal vi som brødre der deler dette samme liv, de samme lidelser, det samme håb, alle bære den."*

Hvortil McCleery ytrede, og det behøver ingen oversættelse: *The gesture becomes the name – King Christian of Denmark. More power to him.*

Da Hasselriis videre blev spurgt til kong Christian X, huskede han en god historie:
Det minder mig om en historie, jeg hørte for nylig: En vis dansker, der har været meget iøjnefaldende som en nazistisk samarbejdspartner, bad om en samtale med kongen, han ønskede at foreslå, at kongen skulle genoptage sine gamle beføjelser og tillade denne mand at danne en regering af formildere [kollaboratører].

Kongen svarede: *De synes at glemme, at mine problemer er i mit ben, der er intet galt med mit hoved!*[36]

Her var de alvorlige konsekvenser af kongens rideuheld på Esplanaden i oktober 1942 blevet til

blot et dårligt ben. Det rigtige var, at uheldet satte kongen ud af spillet fysisk, og efterhånden også psykisk, og fremover bandt faldet fra hesten ham til en kørestol. I radioudsendelsen i New York var Scavenius-politikken stueren, men det som diplomaten Brun i mangel af nøjagtige oplysninger fortalte om, mind-er unægtelig meget om Eric Scavenius og det han stod for. Noget som en syg og træt konge følte sig bundet af og måtte bøje sig for.

Den mindre kendte historie

De førnævnte myter og fabrikerede fortællinger om Christian X og de danske jøder under anden verdenskrig, blev oprindeligt introduceret med det eneste formål at forbedre det besatte Danmarks omdømme i udlandet. Fortællingerne var derimod ikke med til at forbedre jødernes situation i Danmark. De blev heller ikke kreeret til det formål. Af de mange historier om jøderne og kongen, som læserne af blade i USA og andre lande fik serveret via krigspropagandaen, blev myten om kongen med stjernen til favoritten. Til den dag i dag har man ment dens oprindelse var relateret til den store goodwill som Danmark fik i USA for redningen af jøderne til Sverige i 1943. Men historien kom længe før redningen. Redningen fik siden myten til at flyve.

Til et held bar de fleste danske jøder aldrig den gule stjerne, som nazisterne tvang jøder til at bære i mange andre besatte lande efter 19. september 1941. De danskere, der blev tvunget til at påsy den gule stjerne, var bl.a. dem der blev deporteret til Theresienstadt i 1943, samt mange jøder født i Danmark, som i deres største nød ikke fik asyl, da de bankede på deres fødelands døre. Nogle af de danske fanger i Theresienstadt tog stjernen med til Danmark efter befrielsen. Stjernerne, som jøderne i Theresienstadt bar, var dog ikke de første af slagsen som danskerne havde set. I løbet af februar 1942 konfiskerede politiet i København trykte stjerner med nøjagtigt de mål og udseende som Reinhard Heydrich foreskrev i det tidligere nævnte dekret af 1. september 1941. Ordet "jøde" stod med bogstaver i hebræisk stil, sådan som "Jude" stod på stjernerne i de tysktalende lande, "Juif" i de fransktalende (fra juni 1942), J" i Belgien (fra juni 1942) og "Jood" i Holland (fra og med maj 1942). Men kendsgerningen var, at mens kong Christian X og den danske befolkning aldrig kom til at bære stjernen som solidarisk gestus, sådan som Christian X antageligt sagde den 10. september 1941, så klæbede danske nazister Reinhard Heydrichs jødestjerner op på husmure. Politiet konfiskerede nogle af disse stjerner i februar 1942, efter at de var blevet opklæbet på jødiske ejendomme i København. De viser, at forbrydelsens jødestjerne faktisk var kendt i Danmark under besættelsen (se stjernen afbilledet på forsiden). Solidaritetens jødestjerne i Danmark var derimod, og forbliver, en myte.

Fra og med august 1940 til begyndelsen af 1944, blev 21 statsløse jødiske flygtninge, deraf tre børn, udvist fra Danmark til Tyskland – ikke fordi tyskerne forlangte det, men fordi danske embedsmænd med ansvar for flygtningespørgsmål arbejdede ivrigt for udsendelse af uønskede personer fra Danmark.[37] Det er kendsgerninger som desværre ikke høres så tit som skrøner om eventyrkonger og de jøder, som samarbejdspolitikken skulle have reddet. I 2010 er propagandametoder og spind stadig i brug, når der kæmpes om opfattelsen af besættelsestiden. En ny historieopfattelse er ved at vinde frem, som efterlader det indtryk, at samarbejdspolitikken var en stor velsignelse for alle i Danmark. Dette er dog stadig udelukkende en hjemlig opfattelse. Udenlands er det ikke så nemt at sælge den slags historier, når man nu, og endnu bedre end før, er klar over at dansk samarbejdspolitiks eksport fodrede den tyske hær, som begik udryddelsen af jøderne. Det forekommer at være heldigt for denne nye moralistiske, historiske selvopfattelse, at regeringens protokolmester, elitehistorikeren Bo Lidegaard, er den fremmeste advokat for samarbejdspolitikkens velsignelser. I Lidegaards meget læste og roste bøger om besættelsestiden er budskabet blandt andet, at jøderne i Danmark udelukkende blev reddet af samarbejdspolitikkens mestre, mens der i hans

værker ikke findes et eneste ord om de jøder, som samarbejdspolitikernes regering ofrede til en forundret besættelsesmagt, som ikke forlangte dem. Denne historiefrisering står naturligvis ikke anfægtet[38], selvom den allerede serveres af Udenrigsministeriet som den officielle historie. Propagandaen for samarbejdspolitikken minder uhyggeligt meget om den propaganda, man så under anden verdenskrig, hvor det var bekvemt at anvende skrøner om jøderne til imageforbedringen af Danmark. Jøderne i Danmark kan tilsyneladende bruges som gidsler til enhver tid.

Dengang var det propaganda i en beskidt krig, men den lurvede hvidvaskning af samarbejdspolitikken i fredstid er da også udspekuleret politisk propaganda. Den radikale klorskylning skal nok lykkes, for naive og søde historier kan de fleste bedst lide at høre, uanset om de er sande eller ej.

Tak

Forfatteren ønsker at takke Niels Gyrsting, formand for Frihedsmuseets Venner, som har givet forfatteren tilladelse til at bruge fotografierne billederne nummer 5, 8 og 9 i denne artikel. Fotografierne er fra Niels Gyrstings private samling, men stammer oprindeligt fra C.H.W. Hasselriis' private arkiv, som blev brugt til udfærdigelsen af bogen *Danmark i USA under besættelsen.*

NOTER

[1] Congressman Gary Ackerman, U.S. House of Representatives. *Ackerman's Statement on International Relations Mark-up, Statement by Mr. Ackerman 6-6-01. H.Con.Res. 145, Condemning The Recent Order by the Taliban Regime to Require Hindus in Afghanistan to wear Symbolsidentifying them as Hindus.* Se: http://en.wikipedia.org/wiki/Gary_Ackerman.

[2] Den danske historiker Lone Rünitz kommenterede i 2001 erklæringen fra House of Representatives til Ritzaus Bureau og påstod, at myten om Kongen og stjernen havde sin oprindelse i USA. Ritzaus nyhedstelegram nummer 20010609:RTZ: 2939 af 8. juni 2001. Nyheden bar af en eller anden grund denne overskrift: "USA hædrer Christian X for jødeskrøne".

[3] Uris, Leon, *Exodus*, Garden City 1958, s. 75.

[4] WL: Wiener Library, London: Microfilm PC 6; Reel 156: Jews in World War II. 2D.1 Denmark.

[5] WL: Microfilm PC 6; Reel 156: *Jews in World War II. 2D.1 Denmark.*

[6] *Ibid.*

[7] WL: Microfilm PC 6, Reel 156. *Jews in World War II. 2D Denmark and Norway General:* Press release entitled: Danish King's Reaction to German Demand for Anti-Jewish Legislation in Denmark; Snubs Germans by Paying Ceremonial Visit to Synagogue. London.

[8] Jens Lund (1975) skrev: "I have been unable to locate any corroborating information regarding the cartoon". Jens Lund also assumed that the Swedish daily, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, published in Gothenburg, had published the cartoon, but was never able to find it. Lund konkluderede: "My inquiries to the Göteborg Handels- och Sjöfartstidning regarding the cartoon have not yet received any reply". Lund, Jens: "The Legend of the King and the Star", *Indiana Folklore* 8, 1975.

[9] *The Danish Listening Post*, 15. november 15, 1942, s. 4.

[10] Jespersen 2007, s. 443.; Jespersen oplyser ikke i *Rytterkongen* i hvilken dagbog kongen har indført referatet af dialogen med Buhl; Rigsarkivet har i en skrivelse af 25.8. 2010, (først modtaget 6.9.2010), nægtet at forelægge forfatterens anmodning om et billede af kongens notat fra 1941 til kabinetssekretariatet, som i sidste ende giver aktadgang til Christian Xs arkiv. Chefkonsulent Poul Olsen skrev: "Jeg kan oplyse, at i overensstemmelse med hidtidig praksis i forbindelse med tilladelse til benyttelse af kongehusets private arkiver finder jeg ikke at kunne fremme ansøgningen ved at forelægge den for Hendes Majestæts Dronningens kabinetssekretær, som den foreligger, da et illustrationsformål i sig selv ikke falder under de kriterier, der eventuelt kan betinge en imødekommelse". Ved yderligere henvendelser, skriftlige såvel som telefoniske, til Rigsarkivet og Kulturministeriet, har det ikke været muligt at få fastlagt hvordan ansøgningen skal foreligge for at den kan komme i betragtning til at blive fremmet over for kabinetssekretariatet.

[11] Ifølge dekretet: „Der Judenstern besteht aus einem handtellergroßen, schwarz ausgezogenen Sechsstern aus gelbem Stoff mit der schwarzen Aufschrift "Jude". Er ist sichtbar auf der linken Brustseite des Kleidungsstücks fest aufgenäht zu tragen".

[12] Note Vilhjálmsson 2005, s. 227.

[13] Som argumenteret af Lund (1975).

[14] *Weird Tales, The Unique Magazine, June 1925.*

[15] Yahil, Leni, *Et Demokrati på Prøve: Jøderne i Danmark under Besættelsen. Gyldendal 1967, s. 55-57; Stræde, Therkel, Die Menschenmauer. Dänemark im Oktober 1943: Die Rettung der Juden vor der Vernichtung.* Kopenhagen 1993, s. 46.

[16] Udklippet fra Washington Post findes i en personlig dagbog tilhørende en af ambassadesekretærerne ved den danske ambassade i Washington 1940-1945.

[17] D.v.s. Justitsminister Thune Jacobsen.

[18] WL: Microfilm PC 6. Reel 156. *Jews in World War II. 2D Denmark and*

Norway General; Nyheden blev også bragt i andre britiske aviser.

[19] Christian X besøgte aldrig synagogen i København under besættelsen. Efter en brandstiftelse i synagogen i 1941, begået af en 22-årig nazist,Viggo Stærke, skrev kongen en nytårshilsen af 31.12. 1941 til rabbi Marcus Melchior, hvori han ytrede sin bekymring, se. Melchior, Marcus, *Levet og oplevet*, Copenhagen 1965, s. 162-63.

[20] PRO (Public Record Office, Kew), *FO 371/36787, Situation in Denmark 1943.* På lægget som filen ligger I star der: "Situation in Denmark: Transmit copy of political Memorandum Denmark No.1 dated 30th December 1942 addressed to Political Intelligence Department discussing. ... 4) Danish Jews."

[21] M. Popp-Madsen må være advokat Carl Popp-Madsen (1900-73), en dansk nazist og en af stifterne af den danske terrororganisation Schalburg-korpset. Han organiserede hvervningen af danskere til Wehrmacht og Waffen-SS. Popp-Masen sad kun tre år af de ti som han blev idømt i 1946.

[22] PRO, *FO 371/36786, Situation in Denmark 1943.* From Foreign Office Minute, Mr. Gallop, 2nd Feb. 1943.

[23] WL: Microfilm PC 6; Reel 156: *Jews in World War II. 2D. Denmark and Norway General.*

[24] Vilhjálmsson,Vilhjálmur Örn, "Vi har ikke brug for 70.000 jøder", *Rambam; Tidsskrift for jødisk kultur og forskning,* 1998, nr. 7, s. 47-50.

[25] Leif Larsen and Thomas Clausen har i deres bog *De Forrådte: Tyske Hitler-flygtninge I Danmark* (1997) argumenterer for (s. 40), at *Det Mosaiske Troessamfund* havde større held end socialdemokraterne eftersom det lykkedes trossamfundet at få 14 jødiske fanger løsladt fra Horserød-lejren 1940-41. Deres antagelse er forkert. Ud fra de eksisterende kilder om de 14 jødiske fanger i Horserød, står det klart, at det ikke var trossamfundet eller andre jødiske organisationer, som direkte medvirkede til jødernes løsladelse. Når alle tilgængelige kilde er blevet gennemgået er der god grund til at antage, at de i alt 21 fanger som blev løsladt fra Horserød i 1940-41, blev løsladt på grundlag af en beslutning taget af Justitsministeriet efter at det blev klart at besættelsesmagten ikke kunne imødekomme ministeriets ønsker om at udvise disse fanger, jøder og tyske politiske flygtninge, til Tyskland. Andre fanger var ikke lige så heldige. Men blandt de tyske fanger var der også forrædere, som efter udvisningen arbejdede for Gestapo.

[26] Vilhjálmsson 1998, s. 50-51; RA, Justitsministeriets 3. kontor, journalsag nr. 1120/1940.

[27] Kun få af de jødiske fanger i Horserød i 1940-41 var, eller havde været, politisk aktive. Dem der var det, havde været almindelige medlemmer af det tyske socialdemokratiske parti i første halvdel af 1930erne.

[28] Rigsarkivet, Justitsministeriet, 3. kontors kopibog for 1941. Se Vilhjálmsson 2005, s. 72-76 og 108 ff. Justitsministeren i 1940, Harald Petersen, og departementschef i justitsministeriet, Jens Herfeldt skrev, at Horserød var et sted, hvor hvor man kunne beskytte dem for tyskerne. Se Harald Petersen & Jens Herfelt, "Retsvæsen og Politi under Besættelsen", i Aage Friis (red.) *Danmark under verdenskrig og besættelse, Vol 1.* Odense 1946, s. 49.

[29] Werner Best definerede forslaget som "typisk for nationalsocialisterne... i Danmark"; Yahil, op. cit., s. 161, 423-24; Direktøren for Dansk Røde Kors, Helmer Rosting, (1893-45), foreslog også at bruge jøderne som gidsler. De skulle deporteres hvis sabotageaktionen mod tyskerne i Danmark ikke blev standset.

[30] Den rigsbefuldmægtigede i Danmark, Werner Best, afviste at modtage brevet fra kongen; Yahil 1967, s. 55-57.

[31] C.B. Henriques' beretning til historiker Ole Barfoed ti år efter begivenheden er offentliggjort i Hæstrup (1966): Blüdnikow, Bent & Klaus Rothstein 1993 (red.) *Dage i Oktober 43.* Forlaget Centrum og Det Mosaiske Troessamfund, s. 81-82. En anden version og fortolkning af dette møde i udenrigsministeriet gives af Hans Kirchhoff i artiklen "Endlösung over Danmark", i Hans Sode-Madsen (red.) 1993. *Føreren har befalet!* Viborg 1993, s. 90-96.

[32] RA, *Udenrigsministeriet. Repræsentationer; Gesandtskabet i Washington.* Journalsag nr. 3.G.2 Legationsråd C.A.C. Brun – Karriereakter (1940-48): J.nr. 3.p.8/10. Notist af C.A.C. Brun sendt i kopi til Hasselriis d. 16.4.1944. Digtet blev også bragt i tidsskriftet *The Answer: A Non-Secterian Approach to the Problems of the Hebrew People in Europe and Palestine.*

[33] RA, *Udenrigsministeriet. Repræsentationer; Gesandtskabet i Washington.* Journalsag nr. 3.G.2 Legationsråd C.A.C.Brun – Karriereakter (1940-48): C.A.C. Bruns tale på radiostationen WINX for Washington Emergency Committee blev holdt den 23.2.1944, s. 2.

[34] Se mere om denne institution og de allieredes bestræbelser for at overbevise amerikanerne om at deltage i bekæmpelsen af Nazi-Tyskland i Cull 1995, samt i Winkler 1978.

[35] RA: *Udenrigsministeriet. Repræsentationer; Gesandtskabet i Washington,* Journalsag nr. 3.G.2 Legationsråd C.A.C.Brun – Karriereakter (1940-48): "Grundlag for Broadcast i New York den 6. april 1944"; Brun kom dog ikke til at svare på helt den samme måde, sådan som det fremgår af afskriften fra udsendelsen, som også findes i denne samme journalsag. I *New York Times*; Radio Today, torsdag d. 6.4. 1944, oplyses at udsendelsen blev bragt kl. 22.03 om aftenen.

[36] RA, *Udenrigsministeriet. Repræsentationer; Gesandtskabet i Washington:* Journalsag nr. 3.G.2 Legationsråd C.A.C.Brun – Karriereakter (1940-48): "Grundlag for Broadcast i New York den 6. april 1944", samt afskrift fra udsendelsen, som også findes i samme journalsag.

[37] Vilhjálmsson 2005.

[38] Vilhjálmsson og Blüdnikow 2006; Blüdnikow 2010, s. 20.

LITTERATUR

Utrykte kilder

PRO: Public Record Office, Foreign Office: *FO 371/36786, Situation in Denmark 1943.*

PRO: Public Record Office, Foreign Office: *FO 371/36787, Situation in Denmark 1943.*

RA: Rigsarkivet, *Justitsministeriets 3. ekspeditionskontor journalsag nr. 1120/1940.*

RA: Rigsarkivet, *Justitsministeriets 3. ekspeditionskontors kopibog for 1941.*

RA: Rigsarkivet, *Udenrigsministeriet. Repræsentationer; Gesandtskabet i Washington:* Journalsag nr. 3.G.2 Legationsråd C.A.C.Brun – Karriereakter (1940-48).

WL: Wiener Library, London: Microfilm PC 6; Reel 156: *Jews in World War II. 2D, Denmark and Norway General.*

WL: Wiener Library, London: Microfilm PC 6; Reel 156: *Jews in World War II. 2D.1 Denmark.*

Trykte kilder

Blüdnikow, Bent & Klaus Rothstein (red.): *Dage i oktober 43*, Forlaget Centrum og Det Mosaiske Troessamfund. 1993.

Blüdnikow, Bent: "De nymoralistiske historikere". Kronik i *Jyllands-Posten*, 1. sektion, 25.6. 2010, s. 20.

La Cour, Vilhelm: *Ord til os i Dag: Noter til Øjeblikket.* Birkerød. 1941.

Cull, Nicholas John: Selling War: *The British Propaganda Campaign against American "Neutrality" in WW II.* Oxford University Press. 1995.

Hasselriis, C.H.W.: *Danmark i USA under besættelsen.* Forlaget SIXTUS. 1978.

Hæstrup, Jørgen: *Til landets bedste; Hovedtræk af departementsstyrets virke 1943-45, vol. 1.* Udgiverselskabet af Danmarks Nyeste Historie, s. 128-98. 1966.

Hæstrup, Jørgen et al.: *Besættelsen, Hvem Hvad Hvor*, Politiken. 1985.

Jespersen, Knud, J.V.: *Rytterkongen. Et Portræt af Christian 10.* Gyldendal. 2007.

Kirchhoff, Hans: "Endlösung over Danmark", i Hans Sode-Madsen (red.), *"Føreren har befalet!".* Samleren. 1993, s. 57-107.

Larsen, Leif & Thomas Clausen: *De Forrådte. Tyske Hitler-flygtninge i Danmark.* Gyldendal. 1997.

Lund, Jens:"The Legend of the King and the Star", *Indiana Folklore 8*, 1975, s. 1-37.

Melchior, Marcus. *Levet og oplevet.* H. Hirschsprung, Kbh. 1965.

Petersen, Harald & Jens Herfelt: "Retsvæsen og Politi under Besættelsen". I Aage Friis (red.) *Danmark under verdenskrig og besættelse, Vol 1.* Odense. 1946.

Stræde, Therkel: *Die Menschenmauer. Dänemark im Oktober 1943: Die Rettung der Juden vor der Vernichtung.* Tiderne Skifter. 1993.

Uris, Leon: *Exodus.* Garden City. 1958.

Vilhjálmsson, Vilhjálmur Örn: "Vi har ikke brug for 70.000 jøder", *Rambam; Tidsskrift for jødisk kultur og forskning*, nr. 7, 1998, s. 41-56.

Idem: "The King and the Star". I Bastholm Jensen, Mette & Jensen, Steven B. (red.) *Denmark and the Holocaust.* Institute for International Studies, Department for Holocaust and Genocide Studies 2003, s. 102-117.

Idem: Medaljens Bagside, Jødiske flygtningeskæbner i Danmark 1933-1945. Forlaget Vandkunsten. 2005.

Vilhjálmsson, Vilhjálmur Örn og Bent Blüdnikow:"Rescue, Expulsion, and Collaboration: Denmark's Difficulties with its World War II Past". *Jewish Political Studies Review* 18:3-4. 2006, s. 3-29.

Winkler, Allan M: *The Politics of Propaganda: The Office of War Information, 1942-1945.* New Haven, Yale University Press. 1978.

Yahil, Leni: *Et Demokrati på Prøve: Jøderne i Danmark under Besættelsen.* Gyldendal. 1967.

ery of Italy. Ernst Meyer was born in the Holsteinian city of Altona and came from a Jewish family. He trained as an artist in Copenhagen with the help of his cousin, the well-known merchant Mendel Levin Nathanson, who was the driving force behind the Jewish emancipation in Denmark. After a number of years in the artistic milieu of Munich, Meyer arrived in Rome in 1824, at a time when sculptor Bertel Thorvaldsen had achieved his fame and was now the centre of attention in the German and Danish artistic groups.

Thanks to his Danish-German background, Ernst Meyer was on good terms with both nationalities, but he also acquired good contacts with the Italian population of the small mountain villages around Rome. Among Ernst Meyer's works, he is especially remembered for his genre paintings depicting life in the streets of Rome. In addition, he produced a large number of drawings and watercolours of landscapes and monuments. Ernst Meyer's Jewish descent had little influence on his art and his life. Only one of his paintings contains a 'Jewish' element, being painted outside the ghetto of Rome. Writers such as H.C. Andersen and Aron Meïr Goldschmidt, on the other hand, were significantly affected by their meeting with the ghetto Jews of Rome. Although Ernst Meyer, too, reflected on his Jewish ancestry, his thoughts did not manifest themselves in his artwork, which remained influenced more by his Italian impressions than by his Danish-Jewish background. Despite being seriously ill, Ernst Meyer was a lively encounter for the group of travellers to Rome all his life, but he was prone to depression at times. Ernst Meyer seems to have found spiritual refuge in Italy, which he sometimes considered leaving, but never did. Apart from occasional journeys to Denmark and other European countries, Ernst Meyer remained in Italy until his death in 1861.

King Christian X and the Jews – The main figures in Danish WWII propaganda

By Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson

Due to seemingly minor efforts of the Danes in preventing the invasion and fighting the Nazi occupation of Denmark, compared to that of the Norwegians, Dutch and Belgians, the Danes and in particular the Danish King became the target of criticism in parts of the allied press. Danish patriots in exile, especially in the USA, actively tried to alter this image. They launched a series of fabricated stories, which they distributed to the press in order to change the bad publicity. In most of these stories the Danish king and the Danish Jews played a central role.

The author presents an analysis of the origin of the story about King Christian X wearing the Star of David and other stories and myths involving the Danish Jews. In some of these stories the Jews were depicted as a major problem for Denmark, solvable by interning them in a concentration camp. The fabricated story of the King wearing the star as an act of solidarity towards the Jews became an urban myth.

The core of this article has been published earlier in English, entitled "The King and the Star: Myths created during the Occupation of Denmark", published in: *Denmark and the Holocaust* (2003). The article can be read in these links:

http://www.diis.dk/graphics/CVer/Personlige_CVer/Holocaust_and_Genocide/Publikationer/holocaust_DK_kap_5.pdf
or
http://postdoc.blog.is/users/3d/postdoc/files/king_and_the_star_12119.pdf

Since the English version of this article was published, additional interesting information about the activities of Danish interest groups in the USA has emerged and this information is the subject of the present article. An example is newly published information (Jespersen 2007) about King Christian X, which reveals that King Christian X suggested to a member of the Danish government that the Danish public should wear the Star of David, if the Germans introduced measures against the Jews in Denmark. The King allegedly expressed this view on 10 September 1941. The oddity of that information, however, is that the source of this statement was allegedly the King's personal diaries, which have not been available for research, except to one historian. While the decree ordering the yellow Star of David was not signed by the German Minister of Interior, Reinhard Heydrich, until 1 September 1941 and not valid until 19 September 1941, it might seem rather odd that the King of Denmark, a country that was not affected by the decree, was considering wearing the Star of David on 10 september 1941. The Danish National Archive, (*Rigsarkivet*), has denied this author's request for a facsimile photograph of the part of King Christian's diary of 10 September 1941.

The Star of David, as introduced by Heydrich in 1941, was not known to the general public in Denmark, until the Danish Jews imprisoned in Theresienstadt concentration camp returned to Denmark in 1943, with their stars. However, it was obviously well known to some Danish Nazis already in February 1942. They were gluing printed paper stars on the houses of Jews around Copenhagen, from where the Danish Police removed them. These stars had exactly the measures of the stars prescribed in the decree of the German Ministry of Interior, and had the word *"jøde"*, (Jew), with Hebrew-stylized letters in the centre of the star (See photograph on the cover of Rambam).

A recent trend In Danish WWII historical research is the praise of the Danish collaboration Policy (*Samarbejdspolitikken*) with the Nazi occupants. The rescue of the Danish Jews is often portrayed as proof of the beneficial effects and excellence of the Danish collaboration policy. This contemporary, politically determined, perception is led by Danish historian and senior government official Bo Lidegaard and followers, who, for instance, tend to overlook how the extensive Danish food exports during WWII helped feed the German army, when it was killing the Jews of Europe. The followers of this historical perception also tend to ignore the fact that the Danish government during the era of the closest Danish-Nazi collaboration 1940-43 was expelling Jewish refugees to Germany. The expulsions were initiated by the Danish authorities, who pressured the rather uninterested Nazi occupants for permission to accept expulsions of Jewish refugees from Denmark.

So, in fact, Jews are still being held hostage in Danish image making in 2010, in a manner similar to that of the creators of Danish propaganda and myths during WWII.

Copenhagen Mosaic Congregation in Læderstræde 5

From the desk of the editor

In June 1945 a photo reporter from the Danish illustrated magazine *Billed Bladet* visited the synagogue in Læderstræde 5 in the old city centre of Copenhagen. The Læderstræde Synagogue was founded by Moses Koch Levy (See Rambam 18/2009) in 1845 and was used until 1955, with the exception of the period between October 1943 and May 1945, when most of the Danish Jews were in exile in Sweden.

These unique photographs, most of which were published in 1945, are now published with the kind permission of the *Scanpix* photographic bureau. They show interesting scenes from a service in the little family synagogue on the second floor of an 18th century townhouse in Copenhagen. The *Minjan* had returned from their exile in Sweden, and members of the great Synagogue of Copenhagen